

Overwegingen bij het MJP van de Raad voor de rechtspraak

André de Jong

ABDTOPConsult
Dichtbij en onafhankelijk

13 november 2015

Vooraf

Bij de uitvoering van deze validatie heb ik alle medewerking gekregen die ik nodig had. Ik wil de gesprekspartners bij VenJ en de RvdR daarvoor hartelijk bedanken, met name Ronald Baarends, Frank Gunters, Ralph van den Broek, Peter Arnoldus en Pieter Scholten. Voorts wil ik verklaren dat niemand heeft geprobeerd mij op een oneigenlijke manier te beïnvloeden in mijn oordeelsvorming. Wat betreft de betrouwbaarheid van de cijfers waarop deze validatie is gebaseerd, ga ik uit van de cijfers zoals die op mijn verzoek aan mij zijn aangereikt door VenJ en door de RvdR. In het korte tijdsbestek waarbinnen deze validatie is uitgevoerd was het niet mogelijk de cijfers zelf ook te controleren. Om eventuele misverstanden over de tekst te voorkomen en –ondanks alle hulp-resterende feitelijke onjuistheden te corrigeren, hebben op 28 oktober en 11 november hoor en wederhoor gesprekken plaats gevonden. Dit heeft geleid tot een groot aantal aanpassingen, zowel feitelijk als wat betreft de lijn van het betoog.

Inleiding

1. Wat is de opdracht precies? De opdracht is bij de Raad voor de rechtspraak (RvdR) anders dan bij het OM waar een extern validatierapport van De Galan voorligt. Hier is door de Raad een meerjarenplan (MJP) opgesteld, dat als input dient voor de prijsonderhandelingen 2017-2019. Van de kant van de Raad is dit plan de onderhandelingsinzet.
2. Er is niet zozeer discussie over de cijfers tussen DG Control en de RvdR. VenJ herkent de cijfers en acht ze juist. De discussie gaat vooral over het daaruit resulterende beeld en hoe daarmee om te gaan.
3. Verzoek was daarom om een *second opinion* op het MJP te geven en mee te denken over opties om op een verantwoorde wijze om te gaan met de problematiek die in het MJP besloten ligt, rekening houdend met enerzijds de financiële taakstelling uit het regeerakkoord en anderzijds de kwaliteit van de rechtspraak.
4. De aanpak die is gevolgd, start met het inventariseren van de problematiek en het op een rij zetten van mogelijke oplossingsrichtingen en de kwantitatieve betekenis ervan. Dit mondt uit in een aantal samenvattende tabellen met drie denkbare oplossingsrichtingen. Het memo sluit af met enkele kanttekeningen.

Hoe ziet het meerjarig beeld van het MJP eruit?

- Het plaatje dat de Raad indient, is een begroting die op korte termijn een aanzienlijk tekort laat zien dat op langere termijn -tot 2025- wel kleiner wordt, maar niet verdwijnt en in 2025 nog steeds € 32 miljoen bedraagt, circa 3% van de begroting. Zie tabel 1.
Het cumulatieve tekort tot en met 2025 bedraagt € 431 miljoen. De Raad heeft daarbij geen rekening gehouden met het feit dat de tijdelijke tegemoetkoming van circa € 25 miljoen vanaf 2017 vervalt. De Raad heeft continuering van deze tegemoetkoming namelijk impliciet als claim in zijn MJP opgenomen. Mocht in de lopende prijsonderhandelingen dit bedrag niet worden toegekend, dan komt het tekort structureel op € 54 miljoen per jaar uit. Dat zou tot en met 2025 een tegenvaller van nog eens € 225 miljoen zijn. Deze tekorten leiden ertoe dat de Raad vanaf volgend jaar een negatief eigen vermogen krijgt.
- Indien de Raad er door politieke en bestuurlijke druk niet in zou slagen het huisvestingsprogramma te realiseren, wordt het beeld structureel nog € 20 miljoen per jaar ongunstiger.

Tabel 1 Meerjarig beeld MJP van de Raad voor de Rechtspraak 2016-2025

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
1. KEI										
a. - investeringen	-63	-43	-41	-22	-14	-14	-14	-14	-14	-14
b. - dekking binnen begroting Raad	35	31	31	22	14	14	14	14	14	14
c. - besparingen			28	37	52	52	52	52	52	52
2. algemene efficiëntyaakstelling Rutte II	-32	-72	-88	-88	-88	-88	-88	-88	-88	-88
3. aanvullende besparingen bedrijfsvoering										
- huisvesting (locatiebeleid)			6	9	15	18	21	24	27	30
- besturing	1	2	4	4	4	4	4	4	4	4
- overige bedrijfsvoering	13	17	21	22	22	22	22	22	22	22
4. professionele standaarden		-10	-18	-25	-32	-35	-38	-41	-44	-47
5. overige kwaliteit	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3
6. overige frictie / flankerend beleid	-1	-2	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3
problematiek volgens MJP rechtspraak	-50	-80	-63	-46	-32	-32	-32	-32	-32	-32
7. vervallen tijdelijke tegemoetkoming		-24	-24	-25	-25	-25	-25	-25	-25	-25
8. bijstelling efficiëntyaakstelling door volume		3	4	3	3	3	3	3	3	3
totale problematiek (- tekort, + overschot)	-50	-101	-83	-68	-54	-54	-54	-54	-54	-54

- De oorzaken zijn los van de tijdelijke tegemoetkoming en de mogelijke tegenvallers bij huisvesting tweërlei: de tegenvaller bij de investeringen bij KEI en de claims voor additionele middelen; met name voor de professionele standaarden en de frictiekosten. Zie tabel 1.
De tegenvaller bij KEI bedraagt ten opzichte van de oorspronkelijke *business case* cumulatief circa € 147 miljoen waarvan de Raad uit eigen middelen € 97 miljoen afdekt.
- Grosso modo blijven vanaf 2020 alleen de claims voor professionele standaarden ongedekt; inclusief het wegvallen van de tijdelijke tegemoetkoming structureel een bedrag van € 54 miljoen.
- Maar voor de periode 2016-2019 is er een budgettair gat van gemiddeld bijna € 80 miljoen per jaar inclusief de tijdelijke tegemoetkoming; cumulatief voor deze periode € 314 miljoen.

Wat zijn de dekkingsmogelijkheden?

10. Strikt vanuit budgettaire perspectief geredeneerd zou de Raad de claims moeten laten vallen (dat levert cumulatief voor de periode 2016-2019 € 74 miljoen op en structureel een bedrag dat steeds verder oploopt tot € 53 miljoen per jaar in 2025). Tot 2025 zou de Raad dan vervolgens extra moeten ombuigen voor deze tegenvallers en/of eventuele meevallers ter dekking moeten inzetten.¹
11. Voor strafzaken is op dit moment een PMJ-meevaller waarschijnlijk van structureel € 15-20 miljoen per jaar.² Als dit bedrag voor de hele Raad zou gelden (voor nu lijkt dit een prudente veronderstelling), zou je daarmee tot en met 2019 nog eens € 70 miljoen (4 x 17,5 miljoen) kunnen afdekken, waardoor nog een tegenvaller van cumulatief € 170 miljoen resteert voor de periode 2016-2019.
12. *Structureel* is het beeld vanaf 2020 dan echter in de plus; door oplopende besparingen op de huisvesting is het overschot in 2025 opgelopen tot € 14 miljoen.
13. Het tekort in de periode 2016-2019 hangt grotendeels samen met de tegenvallende investeringskosten van KEI en de parallel daaraan oplopende taakstelling van Rutte-II. Met KEI worden besparingen gecreëerd waarmee de taakstelling voor 60% wordt gerealiseerd. Uitvoering van KEI is om die reden door het Ministerie van VenJ ook krachtig gestimuleerd. Vertraagde invoering van KEI is dus geen logische optie: dat is het paard achter de wagen spannen.
14. De bekostiging van de RvdR zou in principe voldoende moeten zijn om de afschrijvingen op KEI te kunnen betalen. De investeringsbedragen zelf zouden dan voorgefinancierd kunnen worden via schatkistbankieren en dan terugbetaald kunnen worden uit afschrijvingen via de reguliere p x q bekostiging. Probleem is echter dat de investeringen voor KEI (vooral software en hulp bij implementatie) niet als te activeren investeringen mogen worden behandeld. Deze weg is dus afgesloten.
15. Wat binnen een strikt budgettaire aanpak wel kan, is om de overgebleven reserves van de Raad in te zetten, hoewel die bedoeld zijn voor een ander doel, namelijk de egalisatie van de productie. Omdat de Rechtspraak nooit failliet zal gaan zou je daar over heen kunnen stappen, maar het risico is wel dat je daarmee het financiële model dat voor de Raad is ontwikkeld op losse schroeven zet. De bijdrage van de reserves kan overigens slechts heel bescheiden zijn omdat het in totaal nog slechts om € 15-20 miljoen gaat. Uitgaande van € 18 miljoen (en enkele andere kleine posten) resteert een cumulatief tekort van € 142 miljoen voor de periode 2016-2019. Zie hiervoor tabel 2.
16. Omdat een incidentele bezuiniging voor de Raad geen zinvolle optie is, zal er een (groot) incidenteel bedrag ter beschikking moeten komen om tot een sluitend beeld te komen voor de begroting van de Raad in de periode 2016-2019.
17. In principe zijn er *drie* opties denkbaar:
 - I. Eigen broek ophouden: wat wordt voorgeschoten, wordt terugbetaald via extra ombuigingen, een kasschuif of een combinatie daarvan. Dit is de strikt budgettaire lijn. Naast budgettaire redenen zou het feit dat de productiviteit (gecorrigeerd voor zaakswaarte) de afgelopen 10 jaar (licht) verder is gedaald een argument voor deze optie kunnen zijn.

¹ Dekkingsmogelijkheden buiten RvdR, maar binnen VenJ worden hier buiten beschouwing gelaten.

² Vooralsnog is het beeld dat bij de overige zaken het beeld budgettaire neutraal is. Volgend jaar is er een tegenvaller bij asiel te verwachten maar die kan worden afgedekt in de algemene claim voor de vluchtelingenstroom.

Naast deze lijn zijn er nog twee andere denklijnen mogelijk:

- II. Optie II redeneert vanuit een ander perspectief: het financiële model dat voor de Raad is gekozen. Vanuit dat perspectief wordt eenmalig een extra bedrag toegekend om de uitzonderlijk grote (en tegenvallende) investeringen voor KEI op te vangen; dit gaat om een bedrag van € 50 miljoen. Daarnaast mag de Raad de PMJ-meevaller van € 18 miljoen houden, maar met een andere motivatie dan in I: ter compensatie van het feit dat VenJ bij VJN de lagere gebruikersvergoeding voor huisvesting heeft afgeroomd. Beide bedragen zijn van dezelfde orde van grootte.³ Maar het wegvallen van de tijdelijke tegemoetkoming moet de Raad structureel zelf opvangen (evenals voorgestelde intensiveringen). Voor het bedrag dat dan nog aan financiële problematiek resteert, wordt optie I gevolgd.
- III. Optie II impliceert nog steeds dat de RvdR tot 2025 weinig financiële lucht heeft. Om de raad al eerder enige ruimte te bieden wordt bovenop optie II structureel vanaf 2017 nog een bedrag van € 15 miljoen per jaar geïntensiveerd.
18. Deze drie opties werken we nu kwantitatief verder uit. Uiteraard is het ook denkbaar om elementen van de drie denkrichtingen te combineren. Tot slot is er ook nog een vierde optie denkbaar, namelijk een politiek besluit om de claims van het MJP te honoreren. Dat is een variant waarvoor hier geen nadere uitwerking nodig is.
19. In optie I wordt afgesproken dat de Raad het bedrag van € 142 miljoen in de periode tot 2025 terugbetaalt, deels via een extra ombuiging van € 15 miljoen in de periode 2020-2025 in combinatie met een kasschuif met behulp van de opbrengsten van KEI. In tabel 2 is deze oplossing samengevat.

Tabel 2 Denkrichting I voor aanpak financiële problematiek van de RvdR

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
1. KEI										
a. - investeringen	-63	-43	-41	-22	-14	-14	-14	-14	-14	-14
b. - dekking binnen begroting Raad	35	31	31	22	14	14	14	14	14	14
c. - besparingen			28	37	52	52	52	52	52	52
2. algemene efficiëntyaakstelling Rutte II	-32	-72	-88	-88	-88	-88	-88	-88	-88	-88
3. aanvullende besparingen bedrijfsvoering										
- huisvesting (locatiebeleid)			6	9	15	18	21	24	27	30
- besturing	1	2	4	4	4	4	4	4	4	4
- overige bedrijfsvoering	13	17	21	22	22	22	22	22	22	22
4. professionele standaarden		pm	pm	pm	-	-	-	-	-	-
5. overige kwaliteit	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6. overige frictie / flankerend beleid	pm	pm	pm	pm	-	-	-	-	-	-
problematiek	-46	-65	-39	-15	6	9	12	15	18	21
7. vervallen tijdelijke tegemoetkoming		-24	-24	-25	-25	-25	-25	-25	-25	-25
8. bijstelling efficiëntyaakstelling door volume		3	4	3	3	3	3	3	3	3
totale problematiek (- tekort, + overschot)	-46	-86	-59	-37	-16	-13	-10	-7	-4	-1
meevaller volume straf	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18
uit reserve	3	5	5	5						
extra ombuiging					15	15	15	15	15	15
kasschuif	25	63	37	15	-16	-19	-22	-25	-28	-31
totaal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

³ De structurele reeks van de PMJ-meevaller is iets groter dan de (netto) huisvestingsreeks; daarmee wordt op langere termijn ook compensatie geboden voor het op korte termijn inzetten van de reserves van de Raad.

20. Bezwaar van deze benadering is dat je problemen deels naar de toekomst doorschuift, terwijl er een gereede kans is dat bij een volgende kabinetsformatie een nieuwe efficiencytaakstelling wordt opgelegd. In het scenario begin je de volgende kabinetsperiode dan al met een achterstand en zonder reserves. Het gevaar is groot dat zonder strakke sturing de Raad in een negatieve financiële spiraal belandt.
21. Als voor dit scenario zou worden gekozen, is het daarom van belang om nu al na te denken over mogelijkheden voor efficiencyverbetering die verder gaan dan KEI. Het ligt voor de hand om die te zoeken in ketenoptimalisatie. Het is gegeven de tijd die nodig is om samenwerking van de grond te tillen van groot belang om hiervoor op korte termijn het initiatief te nemen.
22. Optie II impliceert naast behoud van de PMJ-meevaller een eenmalige extra intensivering wegens de uitzonderlijke omvang van KEI waar de reguliere bekostiging niet in voorziet. Na aftrek van de dekking uit eigen middelen gaat het om een bedrag van € 50 miljoen. Dan resteert nog steeds voor de periode 2016-2019 een financieel tekort van cumulatief € 93 miljoen. Dit wordt dan verder gedekt langs de lijn van optie I. Dat betekent een extra ombuiging van € 5 miljoen per jaar voor de periode 2020-2025 in combinatie met een kasschuif.

Tabel 3 Denkrichting II voor aanpak financiële problematiek RvdR 2016-2025

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
1. KEI										
a. - investeringen	-63	-43	-41	-22	-14	-14	-14	-14	-14	-14
b. - dekking binnen begroting Raad	35	31	31	22	14	14	14	14	14	14
c. - besparingen			28	37	52	52	52	52	52	52
2. algemene efficiencytaakstelling Rutte II	-32	-72	-88	-88	-88	-88	-88	-88	-88	-88
3. aanvullende besparingen bedrijfsvoering										
- huisvesting (locatiebeleid)			6	9	15	18	21	24	27	30
- besturing	1	2	4	4	4	4	4	4	4	4
- overige bedrijfsvoering	13	17	21	22	22	22	22	22	22	22
4. professionele standaarden		pm	pm	pm	-	-	-	-	-	-
5. overige kwaliteit	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6. overige frictie / flankerend beleid	pm	pm	pm	pm	-	-	-	-	-	-
problematiek	-46	-65	-39	-15	6	9	12	15	18	21
7. vervallen tijdelijke tegemoetkoming		-24	-24	-25	-25	-25	-25	-25	-25	-25
8. bijstelling efficiencytaakstelling door volume		3	4	3	3	3	3	3	3	3
totale problematiek (- tekort, + overschot)	-46	-86	-59	-37	-16	-13	-10	-7	-4	-1
meevaller volume straf	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18
uit reserve	3	5	5	5						
extra ombuiging					5	5	5	5	5	5
kasschuif	8	46	19	14	-7	-10	-13	-16	-19	-22
aanvulling t.b.v. extra investeringen KEI	17	17	17							
totaal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

23. In optie III wordt van 2017 tot en met 2021 € 15 miljoen aan de begroting van de Raad toegevoegd; zie de uitwerking in tabel 4. Ook in deze optie is nog een kasschuif nodig om het financiële beeld te sluiten. In deze optie is de kasschuif in 2022 afbetaald.

Tabel 4 Denkrichting III voor aanpak financiële problematiek RvdR 2016-2025

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
1. KEI										
a. - investeringen	-63	-43	-41	-22	-14	-14	-14	-14	-14	-14
b. - dekking binnen begroting Raad	35	31	31	22	14	14	14	14	14	14
c. - besparingen			28	37	52	52	52	52	52	52
2. algemene efficiëntyaakstelling Rutte II	-32	-72	-88	-88	-88	-88	-88	-88	-88	-88
3. aanvullende besparingen bedrijfsvoering										
- huisvesting (locatiebeleid)			6	9	15	18	21	24	27	30
- besturing	1	2	4	4	4	4	4	4	4	4
- overige bedrijfsvoering	13	17	21	22	22	22	22	22	22	22
4. professionele standaarden		pm	pm	pm	-	-	-	-	-	-
5. overige kwaliteit		-	-	-	-	-	-	-	-	-
6. overige frictie / flankerend beleid	pm	pm	pm	pm	-	-	-	-	-	-
problematiek	-46	-65	-39	-15	6	9	12	15	18	21
7. vervallen tijdelijke tegemoetkoming		-24	-24	-25	-25	-25	-25	-25	-25	-25
8. bijstelling efficiëntyaakstelling door volume		3	4	3	3	3	3	3	3	3
totale problematiek (- tekort, + overschot)	-46	-86	-59	-37	-16	-13	-10	-7	-4	-1
meevaller volume straf	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18
uit reserve	3	5	5	5						
kasschuif	8	31	4	-1	-17	-20	-5			
aanvulling t.b.v. extra investeringen KEI	17	17	17							
extra investering		15	15	15	15	15				
totaal	0	0	0	0	0	0	3	11	14	17

Professionele standaarden

24. In de aanpak zoals hiervoor besproken, is in de opties I en II geen enkele ruimte om voor 2025 met het programma professionele standaarden te starten. In denkrichtingen III ontstaat die ruimte pas vanaf 2022. De Raad en de gerechten zullen dit zeer betreuren omdat dit programma door hen als cruciaal wordt gezien.
25. De onderbouwing van de claim voor professionele standaarden is dat de kwaliteit van de rechtspraak onder druk staat: de zaken worden zwaarder en er is door de bezuinigingen minder tijd per zaak. Met het programma *Professionele standaarden* wil men dit voorkomen. De Raad is hierachter gaan staan en claimt daarvoor nu een bedrag dat in 2017 met € 10 miljoen start en in 2025 is opgelopen tot €47 miljoen, dat wil zeggen ruim 6% van de loonsom. *De facto* betekent dit een taakverlichting, dus een structurele efficiencyverlaging voor de Rechtspraak. De efficiency-taakstelling van Rutte-II wordt hiermee op langere termijn voor de helft teruggedraaid.
26. Net zoals voor andere professionals is het logisch dat voor de kwaliteit van de rechtspraak zorgvuldige procedures en protocollen worden gevolgd. Een belangrijk kritiekpunt is echter de inhoudelijke onderbouwing van deze claim. De vertaling en onderbouwing van de standaarden naar minuten extra werk ten opzichte van de huidige situatie (waarin ook bepaalde normen zullen gelden, zij het wellicht zonder voldoende borging) en vervolgens naar een financiële claim is onduidelijk.
27. In de p x q onderbouwing van de claim wordt voorts geen rekening gehouden met leereffecten. Leereffecten door kennisdeling, door specialisatie, door inzet van ICT en door *learning on the job*, waardoor de benodigde minuten per zaak kunnen dalen. Natuurlijk zijn er ook tegenkrachten, maar de hier genoemde factoren spelen ook een rol en lijken bij de professionele standaarden buiten beeld te blijven.
28. Gegeven deze stand van het debat is er op dit moment geen goede reden om op deze smalle basis deze claim nu al te honoreren. Ons voorstel is om eerst een pilot/experiment te organiseren om meer helderheid te krijgen over de vragen die hiervoor zijn geformuleerd en in het verlengde daarvan *evidence-based* beleid te formuleren. Met een experiment is slechts een bescheiden bedrag gemoeid. Voor een experiment dat wetenschappelijk voor twee of drie jaar wordt gevolgd waar bijvoorbeeld 5-10% van de rechters aan deelneemt, zou enkele miljoenen euro's per jaar kosten. Vooralsnog is dit in de tabellen als pm-post opgenomen. Het voorstel is om hiervoor eerst een goed plan op te stellen met een adequate financiële onderbouwing en dekking en daarin ook na te gaan hoeveel rechtsgebieden en gerechten aan dit wetenschappelijke experiment moeten deelnemen om tot significante uitspraken te komen.

Overige investeringen

29. In het MJP ontbreken vooralsnog adequate p x q onderbouwingen waarom deze bedragen nodig zijn. De overige investeringen zijn gericht op verbetering van de kwaliteit van het management om grote veranderingsprocessen te leiden. Niet duidelijk is waarom deze opleidingstrajecten niet uit de reguliere budgetten voor HRM-beleid gedekt kunnen worden. Wat betreft de frictiekosten is er wel een globale onderbouwing, maar daarin is geen rekening gehouden met het omvangrijke natuurlijke verloop bij de Raad in de periode tot 2020 van circa 20%. Mijn voorstel zou zijn om de frictiekosten voorlopig als pm-post op te nemen en een afspraak te maken voor verder uitwerken van de bestaande onderbouwing. Een analyse van de effecten van het natuurlijk verloop zou daarbij een belangrijke rol moeten spelen.

Totaalbeeld voor de Raad voor de rechtspraak

30. Met de bovenstaande ideeën hoop ik een bijdrage te leveren aan het onderhandelingsproces over het MJP en de nieuwe prijsafspraken voor de Raad. Ik heb geprobeerd recht te doen aan enerzijds het belang van budgettaire beheersing en anderzijds het belang van kwalitatief goede rechtspraak.
31. Afhankelijk van de politieke keuzes die worden gemaakt, heeft het budgettaire perspectief meer accent zoals in denkrichting I of weegt het justitiële belang het zwaarst zoals in de opties II en III waar incidenteel of structureel wordt bijgesprongen. In deze denkexercities hoeft de rechtspraak op korte termijn in de meest stringente variant een bescheiden bedrag extra om te buigen in de periode 2020-2025 (circa 1,5% van de begroting). In optie II gaat het om een tijdelijke ombuiging van 0,5%; in optie III is dat helemaal niet nodig. De Raad zal echter in alle denkrichtingen de ambities op het terrein van de professionele standaarden flink moeten bijstellen.
32. In plaats van ongeclausuleerde (geleidelijke) invoering van de professionele standaarden wordt voorgesteld om te starten met een experiment om de toegevoegde waarde van de standaarden nader te toetsen en pas na evaluatie daarvan *evidence-based* beleid op dit terrein te formuleren.
33. Voor Financiën/VenJ zit de pijn vooral in de opties II en III waar ofwel op korte termijn een incidenteel bedrag op tafel moet worden gelegd en/of een (bescheiden) structureel bedrag, in beide gevallen in combinatie met een kasschuif.

Aanbevelingen

1. Aanbeveling is om samen met de ketenpartners aan de slag te gaan om opties voor ketenoptimalisatie te verkennen en daarvoor *business cases* op te stellen en die ook in experimenten eerst kleinschalig uit te testen. Hiermee bereidt de Raad zich dan ook gelijk voor op een nieuw regeerakkoord. Zie ook aanbeveling 4.
2. Het is van belang om de *business case* KEI goed te blijven bewaken om verdere tegenvallers te voorkomen.
3. Overigens impliceren deze voorstellen voor de Raad dat men middelen die vrijvallen door nieuwe PMJ-inzichten mag inzetten voor taakstellingen. De Raad staat dan nog steeds voor de opgave om die middelen die nu vooral voor apparaatskosten worden aangewend, daadwerkelijk te laten vrijvallen.
4. Tot slot is het voor de Raad noodzakelijk om na te denken over mogelijkheden om de efficiency meer structureel van jaar op jaar te verbeteren. Nu wordt er al nagedacht over efficiencykortingen voor een volgend regeerakkoord. De Raad zou moeten nadenken hoe men die op zou kunnen vangen.